

# Житије Стефана Дечанског

[Григорије Цамблак "Књижевни рад у Србији",  
Просвета и Српска књижевна задруга, Београд, 1989.]

Благослови, Оче!

Беше и овај великога и најславнијега народа српскога. Не само да је војничким силама превазилазио друге народе, и да је наткриљивао околне славом и богатством, лепотом места и величаством, но се красио и хвалио најблагодчастивијим и најмудријим царевима, са којима је чак био у љубави.

У спису сетих се по имену оснивача царства. Јер као неки узрочни корен по рођењу и по царству био је Симеон тривелики, Симеон, који је у царевању угадио Цару свију, Симеон, који се спустио са висине царства и заволео велико монаштво, Симеон, добри војник великога војводе, који се не обвеза валима живота, но постаде угодан војводи, Симеон, ваистину друг ономе Богопримцу, а мислим и већи – јер уколико је благодат већа од сенке закона, утолико су и служитељи благодати већи од тајника сенке.

Корен добра, дакле, као што рекох, Симеон, остави царству довољно наследника, од којих је сваки у своје време власт примио.

Нису узмућивали цркву јеретичким валима и јелинским лакрдијама и баснама као синови и нећади Константина Великога, но су благочастиво и богомудрено и богољубазно управљали војском и осталим урученим стадом. Почињући повест о великомученику и цару, усрдно молим богољубазне душе ваше да пазе на оно што се предлаже. И ако што буде непотпуно, молим вас да ме удостојите милости. Други друкчије причају и сваки од ових хоће да утврди своје. А ја уздајући се у мученика, не исповедам благодат ни овима ни онима, но се уздам у помоћ онога, чију повест похвалнога живота наумих да испричам.

Милутин, који је четврти после великога Симеона, рађа Стефана, велики стуб побожности и венац царства. И већ до свога пунолетства много времена беше провео обрадован и светао ка свима, поучавајући се увек страху Господњем, и њиме уклањајући се од свакога зла, и многа мужевна добра дела изврши од младости. Беше доброприступан ка онима који говоре, тих речима, милостив према страдалницима, а толико се гнушаше гордости, да таквога није хтео ни погледати. Зато се срца и разуми свију распаљиваху у љубави према њему. И сав се беше начинио помоћником Вишњегга и ка Њему јединоме гледаше.

Али како пострада? Подиже завист ђаво који увек мрзи добро. А извршилац таквог служења била је његова жена. О моје сузе, што женска превара савлада прародитељеву у рају велику мудрост! Шта овде није хтела завист учинити ревнима?

Чујте. Долази царица к цару показујући тужно лице, неукрашен и необичан наступ, рони сузе и унутрашњим пламеном пресеца глас. И, да укратко кажем, подиже оца на ослепљење првороднога сина, ваистину слична Исаку добрим покоравањем и послушношћу.

А он не да није знао за оно што је смишљано о њему, но су га многи од кнезова и велможа тајно учили да се са множином војника уклони у неку од тамошњих земаља, и да избегне од преваре, која је смишљана против њега, и да се одене савршено у сведржање царства, али није хтео ове послушати, судећи да је боља Божја брига о њему, која бива свакоме на корист, који су себе сведушно поверили његову човекољубљу него ли савет и помоћ људи и остајаше даље држећи се правде и незлобивости, оградивши себе милостињом и молитвама, говорећи:

"Владико свију и Боже, једини створитељу видљивог и невидљивог створења, знаш срца створених, унапред знаш сва њихова бића. Човечја мисао исповедиће ти се, и остатак

мисли поверава ти се. Види да ли у срцу моме има неправде, види да ли је у мени пут безакоња. Боже, који праведно испитујеш и срца и утробе, види да ли је истина оно за шта ме оговарају, и суди праведно, и утишај срце родитељско које се ожесточило неправедно против мене, и преобрати стремљење које се диже на миловање милости, ти који си при Јестири укротио гнев Асуиру цару мидијском, који се испољио. Спаси, дакле, мене, свевидећи Владико, мене који сам у беди и који сам близу да поднесем неправедни суд, а оца мојега и цара одврати од зазорнога и порочнога дела. Јер ти храброшћу изводиш оковане и твоја мишица је бескрајно силна, многоопевани цару."

Тако је храбри Стефан поверавао тесноту срца свога јединоме Богу, полагајући у њега сву наду на спасење.

У царским дворима хођаше побожно и у добром реду, показујући радостан свима природно владање. Стој пред оцем имао је некако смиран и уистину својствен начин. Но ућута сила промисла на такву намеру да буде искушан неправедном раном и да се венча праведним венцем од животвореће руке онога чији се трудови и знојеви уистину не могу упоредити ни са киме.

А шта је било даље? Надвлада женска превара

достојна жаљења и приче за сузе, победи се царева премудрост женским сплеткама, поклони се очинска мудрост женској слабости, угаси се родитељска топлота женском бестидношћу! Праведни би ухваћен неправедно, незлобиви љутом замком, милостиви немилостиво, и, о ружног дела, би лишен очију!

Да ме неко од оних који нису добро слушали не разуме криво, слушајући ово, да Стефана, дакле, хвалим, а тога достојног хвале и светога да нашим речима бешчаствујем. Нека не буде такве неумесности. Јер Стефанова оца као благочастива и борца наше праве вере имамо међу светима и клањамо се његовим моштима непропадљиво сачуваним и целивамо их примајући освећење, и молимо га да посредује за нас ка Владици, јер због многих савршенстава има смелост ка њему. Него изобличавамо женску сагласност са ђаволом, а и подлеже малом укуору, што је послушао њу. Предаде суду немилосрђа првороднога, који је такав био, као што Соломон каже, јер рече: "Син премудри весели оца."

Али ни због овога не треба да му зазру они који добро разумевају. Јер и Велики Константин и први хришћански цар, толики и такав, ма колико да је био у побожности и природној премудрости, верујући лажним речима лукаве

жене, и уби сина својега Приска, који је био добар и благ муж, а затим када је после сазнао да је ова слагала, и њу уби судом праведним. Видесте ли, вазљубљени, лукавство жене? Чусте ли њихову превару која лако вара? Зашто такви и богопросвећени и премудри Константин није видео њезину злу замку пре синовљева убиства? Јер када би ово знао, не би осудио најљубазнијега, но ту саму из које ђаво бесеђаше. Но, увидео је касније, када кајањем ништа не могаше помоћи, нити беше могуће ускрснути сина, и није видео одмах оно што су разумном оку прикриле лукаве речи зле жене, но је после убиства познао шта је учинио.

Исто тако пострада и Адам, јер знађаше да је добра послушност коју заповеди Господ, а да је непослушност зла, јер беше премудар, као дивно дело руку Божјих, одликован душом словесном и умном, и знађаше добро и зло. Али види злога саветника како прво жену улови, а женом Адама савлада да се дотакне забрањенога дрвета. И што пре знађаху од природе непослушности да је зло, ово делом навикоше покоривши се зломе савету.

Многе друге такве и многобројне примере из божанских списа знају они који се овим занимају, а ми ћемо вратити реч на повест. Овако, дакле, Стефан претрпе ово жалосно

лишење вида, а место где се ово догоди беше звано Овче поље, где беше и молитвени храм великоме архијереју Христову, Николају. Када је страдалац љуто изнемогао до краја и лежао скоро мртав, пред зору једва је мало заспао. И виде мужа који стоји пред њим. Имао је свештенолепни изглед, украшен светитељском одеждом, а светлост благодати сијаше на лицу мужа. Носећи на десном своме длану оба његова извађена ока и говори му: "Не скрби, Стефане. Ево на длану моме су твоје очи." И говорећи ово показиваше му оно што носи. А он као мислећи рече њему: "А ко си ти, господине мој, који за мене чиниш толику усрдност?" А онај који се јавио рече: "Ја сам Никола, мирликијски епископ." Уставши, дакле, из сна, узашиљаше Богу благодарења смерним срцем и његову угоднику. А осећаше и неко немало олакшање болова. Затим је одатле био послан у Константинов Град у заточење, заједно са своје двоје деце која беху у другом младосном узрасту. И би заповеђено од тадањег цара Андроника Палеолога, да пребива у обитељи Бога свију и сведржитеља, завештавши да нико други к њему не долази да беседи, осим игуман обитељи и онај коме он дозволи. И тако пребиваше храбри усрдно

подносећи невољу заточења, овако у себи увек јављајући: "Трпи, Стефане! ,У трпљењу вашем стеците душе ваше' – рече Господ. А и у Премудрости је писано: ,као злато у пећи искуша их напастима, и као жртву свеплодија прими их'." И никако не престајаше, благодарећи, помињући речи апостола који говори: "И бивајте благодарни."

И често се мољаше и чињаше многа коленопреклоњења. А када су се братија скупљала на молитвено правило, он се први налажаше, стојећи непомично до свршетка богослужења, тако да су се и сам настојатељ и сва братија дивили његовој бодрости и ревности. И због овога био је од свију љубљен и вољен, и према њему показиваху сваку пажњу. И често к њему бесеђаху, примајући немалу корист, пошто им је он много изговорио из Писма о издржљивости. Уз то усред говора привођаше и апостола који учи да су недостојна страдања садашњега времена према будућој слави која ће се у нама открити од Бога, и "уколико спољашњи наш човек овештава, утолико се унутрашњи обнавља". Тако он своја страдања стављаше у други ред, имајући на уму корист братије која долази к њему, а онима који имају велику смерност речима даваше многе поуке. Њима олакшаваше болове од испосништва.

Таква дела не осташе непозната самодршцу, него и он беше чуо за похвално живљење овога мужа. И сав беше у удивљењу, обилно обасут царевом љубављу, тако да га је често позивао к себи у царски двор због користи да са њиме говори и с њим обедује. Јер таква је врлина, да вуче к себи оне који воле доброту, а чини да је се стиде они који воле зло.

А ђаво тада, који је у разна времена узмутио Цркву разним јересима, не трпљаше што је Црква имала велики мир и што је Христово стадо пасло на паши побожности. Но изнесе некога Варлаама, начелника акиндинатске јереси и покварености, и испуни се од њега црква многим метежом, имајући са собом многе једномисленике а уз то једнопогибељнике и ученике неумесних заповести, који дакле Јединосушно развраћаше по Арију безумноме; а Духа светога хуљаше по гнусноме Македонију; па и Преображење Владичње – које је истинито било на Гори Тавору, да покаже пред светим својим апостолима и ученицима славу свога божанства, а тада престави Мојсеја и Илију неисказаном својом силном влашћу, уверавајући ове да као Бог ради нас поставши човек влада живим и мртвима, он свестрадални – учаше да је привиђење, а не истинито. И многи следише његову јерес, а православни део беше у невољи.

По целом оном царском граду чињаху се устанци и буне и раздори. Једни су се, дакле, прикључивали злославнима, а други су се противили и њих оптуживали.

А тадањи управитељ цркве, ваистину међу светима Атанасије, сазва сабор, на коме беше и зломудрени Варлаам са својим злославним пуком. Сабор утврђује Једносушно, као што завешташе и оци у Никеји, што после њих утврдише сви дотад васељенски и месни сабори, а изјасни да је истинито било свето Преображење Христа Бога нашега. А Варлаама са дружином његовом, који се није хтео покорити, предаде анатеми и изагна га из саборне цркве.

Варлаам, дакле, би као посрамљен и до краја потучен, но као змијски реп још се кретао. Затим се затвори у нечисту своју ћелију не излазећи и ућута на време, пишући развраћене заповести против цркве, и оштрећи богоборни језик против православља. Затим напрасно скочивши слично дивљем магарцу, смућиваше благочастиве. И овај многе, како међу људима, тако и међу женама, гурну у погибао. Па и онима који су у царским дворима и самим евнусима који су цару служили, даде отрова смртоносне своје јереси, и, просто, замало не пође за њим цео град.

Пошто је ово тако било, цар по своме обичају призва к себи Стефана, и много су говорили о спасењу душе и о царском управљању. Узевши реч богодухновени Стефан рече:

"Изгледаш ми, о моћни, да хоћеш у свему да будеш међу царевима доброугодан Богу и Цару царева, царским управљањем, чиновничким и војничким чиновима, кротошћу, смерношћу, правосуђем, истином, премудрошћу, превазилазећи многе цареве који су пре тебе били. А не знам, о Богом венчани, како у једном грешиш, што је глава васељене и круна царства, због чега апостоли васељену оптекоше и приведоше човечанство правој вери у име Оца и Сина и светога Духа, због чега мученици не поштедеше тела ни крви, а то је побожност."

А цар ће њему:

"Како мислиш да грешимо у погледу побожности? Говори, о најизванреднији од другова и браће!"

И Стефан рече:

"Јављено је у Св. писму, о царе, када пастир превиђа улаз вучји у стадо, и не одгони овога, такав је звер и он, макар да и пастира носи име. Јер не прибављају имена поштовања делима, но дела прослављају имена. А онај који може да оставља злославне а да их не гони, сматра се од оних који добро мисле да је злославан. Није

праведно ни подобно, о најсветлији међу царевима, да ти, који си одликован царским престолом и који си постављен од Христа да будеш пастир толиком стаду, да држиш његове непријатеље у граду; но треба да их одгониш као вукове који упропашћују душе, и да појеш са Давидом: 'омрзнух, Господе, оне који те мрзе' и 'растопих се због твојих непријатеља, савршеном мржњом омрзох их и постадоше ми непријатељи'. Немој ове никако остављати у пределима Богом дароване ти области. Ако ово учиниш, умирићеш црквене раздоре и дароваћеш православнима дубоки мир, увеличаћеш скиптар царства и бићеш истинити цар истинитим хришћанима, а као истинити пастир примићеш награду од општега Владике, непролазно тамошњега царства."

Када је ово чуо самодржац, задивио се речитом разуму мужа и рекао да је велика премудрост његова, тако да је благодарио и хвалио Божјега човека, и рекао неким својим слугама са удивљењем:

"Велики муж је велик у разуму, а нарочито многовидећим очима, иако су му телесне затворене."

И одмах заповеди да му доведу Варлаама свезана, а да се изагнају његови једномишљеници из града и да их не примају

градови и села његове државе.

Када је овај сазнао што је заповеђено, јер неко од дворјана његове јереси јави му убрзо, и ушавши у лађу, побеже у Рим. А злочастиви његов скуп био је из средине истребљен. И тако је Бог саветом свога угодника очистио земљу народа свога, а црква је добила велико и непоколебиво умирење, и сви грчки скиптри. Таква је била Стефанова ревност за побожност, таква је била мржња према јеретицима, таква вера ка Христу. И када је у туђој земљи и заточењу дисао таквом ревношћу према православљу да је и цара подигао на изгнање јеретика, и који је тако био снажан у Христу који га крепи, шта ли он неће учинити када буде имао државу у својој вољи?

Од тада је цар Стефана, љубитеља врлине, још више љубио и дивио му се. Присан је био и самом патријарху и целом црквеном чину, па и велможама и старешинама града, јер смерношћу и говором привлачаше срца свију, тако да када би само ко говорио са њиме, сматрао би за велику награду.

А нека благодет сијаше на лицу мужа, а љубав је све к њему привлачила. Јер такво је лице оних који су чисти срцем, као оних који гледају Бога мисленим очима и испуњавају се неисказаном радошћу, и отуда лице добија зраке светлости. О

овом мислим да и Соломон каже: "Када се срце весели, цвета лице." Јер он, блажени, сматраше лишавање очију као просвећење, а заточење као велику утеху.

А увек се жураше ка Божјој љубави, и често молећи се из дубине душе уздисаше, тако да је утицао на онога који га слуша ка умиљењу и сузама, и што је још чудније од обичнога му дела и што је Богу изнад свега пријатно: милостиње не остављаше. Од онога што му цар даваше и они око цара, мали остатак од овога остављаше себи, ради најпотребније потребе, а остало предаваше у руке игуману да разда онима којима је потребно.

Када је овај био у овим приликама, неко од благородних његова отачаства, познат му од почетка и љубим, прешавши у памети његове прве обичаје и сетивши се љубави, осећаше бол у души. И узевши немали део злата, и положивши у недра највернијем служи и у уши његове много наручивши, посла у Цариград, заповедивши да то однесе Стефану. И овај дошавши донесе послано и поручене речи, уједно много утешне и милостиве да су могле и само камено срце натерати на сузе. А он уставши и подигавши руке у висину, помоли се за онога делатеља непромењене љубави, и даде благодарења. Затим призвавши игумана,

даваше му у руке принесено, да га подели ништима на утеху. А када га је онај молио да неки део остави ради потребе, није хтео, овако одговарајући к њему:

"Ово, часни оче, нисмо ми стекли, но – као што пише Давид – Онај који отвара руку своју и који засићава свако живо биће милошћу. Он посла ово на потребу својим људима који оскудевају. Да је Бог хтео да ме тамошњим храни, не бих по његовој пресуди овамо стигао. Но пошто је тако било угодно божанскоме промислу, довољно и изнад наше мере је оно што нам се налази без труда."

Такво и много више рече игуману и, ништа не оставивши, предаде њему у руке оно што је донесено. А младића који је донео, задржа неко време и посла га ка свом господару, моливши много и благодаривши обилним сузама, рекавши томе и ово ка оном похвалноме другу:

"Ако хоћеш опет што да ми пошаљеш, молим твоју усрдност према мени, раздај тамо онима којима то треба, јер мене она сила која ме је овде довела, обилно храни."

Шта је било даље? Већ се свршаваше пета година његова пребивања тамо, и дошла је часна успомена чудотворивога оца Николаја. Свеноћно бденије вршило се по уобичајеном уставу обитељи, и беху запаљене многе свеће и

кађење. Стојаше и Стефан на одређеном му месту, уздишући из дубине душе и молећи се скрушеношћу срца. А када седоше по обичају и када је на средини требало да се прочита житије и уједно чудеса овога великога оца, од напора великога седе Стефан за сто и задрема. И угледа очима срца свога онога божаственога мужа који му се раније јавио. И овај заставши пред њим рече му:

"Сећаш ли се што сам ти пре рекао јавивши се?" А он као павши на земљу говораше да га познаје и да је велики Никола, а да се не сећа шта је рекао. А он, милостиви, рече:

"Рекох ти да не тугујеш, јер у мојој су руци твоје зенице и ове показах теби."

А он изјави да се сећа тога и припаде ногама светитељу да моли милост.

А онај који се јавио рече:

"Оно што ти тада рекох, сада сам послан да испуним."

И када му даваше вид, подиже га и учини крсни знак на лицу, дотакавши се крајевима прстију очију, рече:

"Господ наш Исус Христос, који је слепоме од рођења дао вид, дарива и твојим очима првашњи зрак."

И онај, дакле, постаде невидљив, а овај Стефан се престраши. И дошавши к себи, о

неизреченога ти милосрђа, Христе! гледаше као и раније. И тако узевши палицу, као што пређе хођаше, на исти начин изађе из цркве.

био у ћелији, на земљу павши, много часова сузе изливаше од новодарованих оних зеница.

Приносећи сузне дарове ономе који их је дао, бијаше се у прса, сматрајући себе као земљу и пепео, и говораше да је недостојан таква добротинства, а да је достојан многих мука и казни, јер такви су свети, када се удостојавају највећега, тада мудрују најсмерније.

А када је довољно суза пролио, закривши очи убрусом, помоћу палице опет дође у цркву, стојећи по обичају. И тако се утаји од свију премудрим умишљењем, и нико не познаде да има силу вида, до дана када га изабра Бог да царује правдом и постави га као пастира своје отачаству.

О чему смо напред говорили, вратићемо се да наставимо повест.

Када прође немного дана иза тога чудноватог прогледања, најмањи његов син разболе се тешком болешћу и у мало дана умре. А он не учини нешто нелепо од своје благородне душе, не пружи руке ка власима главе, не испусти недостојан глас, не проговори нешто некорисно, но само довољно суза проли попустивши природи, јер се не могу задржати. А када срце

изнутра пробадаху стреле природе, пројави глас блаженога Јова:

"Господ даде, Господ узе."

А када овога гробу предаде, подигавши руке на небо, рече:

"Теби предајем, Владико, дете. / Теби послах дете, / и спаси ми се од сада и довека. / Теби поверих дете, и више у мени нема ниједног јаука. / Благодарим и славим твоје човекољубље, / промислитељу добри, / што си изволео примити плод моје утробе / који још није искусио зло."

Ове и друге благодарствене речи изрече о детету, тако да су се сви који су слушали веома дивили његовој великодушности и премудрој речи. Ово је, дакле, тако било.

Од тада проведе две године овај нови Товит, превазилазећи претруђене мужеве који су у обитељи провели много времена, сузама уједно и смерном мудрошћу, подвизима и другим што припада монашком животу. Но онај који Јова предаде ономе који га је молио на толико и такво страдање и лишио синова и кћери, и просто свију домаћих, да би овим посрамио ратника који увек завиди светима, да њега покаже као светла победитеља и да њега после ране опет узведе на највеће, све му даровавши двоструко, тако узводи и овога свога веначника,

пошто је искусио различна страдања и у таквим и толиким бедама показао се трпељив и љубазан. Пошто не испусти ни малу неку реч негодовања, опет га дарова своме отачаству.

Зато се, о најсвештеније послушалиште и богоизабрани људи, молим вашој љубави, чујте како се врати у жељено своје отачаство, и на који начин дође у царски чин.

Шиљаше самодржац Грка своме зету, српском цару, посланике да му пошаље помоћ војске, јер Агарени тада све јужне крајеве покоривши, са великом множином иђаху на источне, и цар беше сав у подвигу, и већ подизаше рат против варвара. Изволи, дакле, он да са онима пошаље и настојатеља манастира Пантократорова, као мужа речита и искусна у свему. А када су, дакле, дошли цару српскоме, што Самодржац беше заповедио даваху, и многе части и дарове примаху. Наједном цар, призвавши насамо онога часнога оца, питаше о сину Стефану. А диван онај рече:

"Питаш ме о многострадалном и другом Јову, о царе; све твога царства недостојно је, макар године живота твога биле и на десетине хиљада, према ништети Стефановој. Њега стече наш манастир као неку многоцену ризницу; не само ми, но и сав онај царствујући и славни град."

И причаше му о многим добрим делима мужа и

о непорочном животу, и како премудро подиже самодршца да изагна јеретике.

"И знај, рече, колико си самодршцу користио, толико си себе оштетио. И ако ћеш послушати мене, који те добро саветујем, врати с чашћу себи онога који је виши од човечанске части."

А када ово чу она милостива душа, отачаски осети милосрђе, јер таква је веза природна и не кида се осим смрћу, но се протеже јаче. И изливши довољно суза и уставши клањаше се мужу, и исповедаше благодат говорећи:

"Нека буде како Бог хоће, часни оче, као што си заповедио."

Затим убрзо спремивши оне који су хтели ићи с њиме, посла цару у Византију, молећи да пошље Стефана к њему.

Самодржац се обрадова због овога, и овога дозававши к себи грљаше, целиваше са сузама и отпушташе, и многе дарове даваше. А он даровано му од цара, све даваше манастиру у коме беше пребивао. И када полажаше на пут из манастира, чудни онај настојатељ и уз то обични монаси са множином братије са сузама овога провађаху, и када је он одлазио, мислили су да се растају са душама. И тада се испуни на њему оно пророчко: "Незлобиви и прави приањаху ми." Примивши коначне молитве од њих и њима мир оставивши, пође на пут за оним који га је

водио напред.

Путовавши довољно дана, стиже у отачаство и када дође на место где је цар тада пребивао, по његовој заповести дође к њему. А он као отац примио је доброга сина и са сузама целивао, и рече му речи пуне утехе, молећи са истинитом смерношћу опроштај за оно што је њему учинио. А шта је чинио подражатељ Христов? Примљен добрим речима, тешио је царево ридање и себе је сматрао кривим за оно што је поднео, јер служитељ Божји рече ово:

"Оче, заповеђено ти извршио си, јер није преподобно ни праведно да ко не послуша када Бог заповеди, пошто ти ниси узрок ни моме рођењу на свет, када он не би дао. Зато смо, оче, – рече – обојица дужни да благодаримо ономе који је тебе хтео да спасе служењем царства, а мене да удостоји милости губитком вида."

Цар се овоме удиви, и чуђаше се разуму мужа, а стиђаше се његове несравњене врлине. Затим мало дана оставши, би послан од цара и уједно оца са многим чашћу да пребива у неком диоклитијском месту, пошто су му приношене обилне потребе на свако угађање. А он сина, који је дошао с њим од Константинова Града, предаде га његову деду.

Од тога времена богољубазни Стефан постаде већи у љубави Христовој, и храњаше се у души

неком божаственом сладошћу, и имађаше добре наде у свему.

Када је прошло много времена и када је требало да се изврши божаствена воља, дође цару напрасно нека болест, и када се осећаше зло и да неће више живети, заповеди да буде однесен у свој му манастир, где оставши мало дана, остави живот, и ту би погребен у од њега сазданом манастиру, месту званом Бањска, због топлих текућих вода, а црква која је тамо, посвећена је првомученику Стефану. А када је цар издисао, многи су брзо притицали ка Стефану, и јављали му што се догађа. А он мишљаше да је то превара, јер не беше тако лак на измену, од чега многи страдају због лакомислености.

А када сазнаде да је очева смрт истинита, одмах бацивши убрус од очију, показа се онима који су се скупили светао лицем, а још светлији очима, и препаса се на достојно му српско царство. И пошто се такав глас свуда раширио, један другога не стижући ка њему течаху, а и војништво безмало све, и велможе које су у савету. А чиновници и који су над царским данком постављени, ови сви текући припадаху к његовим ногама, и одаваху царске добре хвале. А он све грлећи целиваше и говораше им речи пуне користи а уједно и премудрости, и некако

полагаше у њихова срца неку силу усрдности. И беше вољен и жељен од њихових душа, и окружаваше га велика множина оних који носе оружје.

Када је Стефан био у овом и када се крепио и узвисавао Христовом силом, и када су сви његови поданици имали велико смирење, Константин, брат његов од друге матере, сакупивши довољно војске, а призвавши још и од околних предела не малу помоћ, иђаше на њега, и пославши заповедаше да се брзо уклони с царства, јер говораше:

"Када се кадгод чуло, да слепу човеку приличи царство."

А када је ово чуо, и пошто је имао спремљену војску, заповеди да се скупи, и рече:

"Не приличи пре поћи на рат док не одам оном који началствује црквама достојно поклоњење."

И иза тих речи тамо пође. А срете га онај који је светитељствовао, тадањи архиепископ, са многим радошћу и царском чашћу, Никодим звани, и Христов ученик ваистину по првом Никодиму. А када су били у цркви, архијереј узевши рукама круну царства, венчаваше његову часну главу, показавши га као савршена цара свим илирским народима. Затим уставши отуда, иђаше на борбу.

А када се приближише обе војске, милостива она

душа осети милосрђе према брату, и овако му послање написа:

"Стефан, милошћу Божјом цар Срба, веома жељеноме брату наше државе, Константину, поздрав. Што се мени догодило, према Божјем промислу, који све добро удешава, сам си истинито чуо. А сада опет знај, да ме је Бог помиловао и постављен сам као цар отачаском уделу, да страхом Божјим и његовом правдом владам народом као оци наши. Зато престани са оним што си почео, дођи да усрдно видимо један другога и прими друго достојанство царства, као други син, а не ратуј са туђим народима на своје отачаство, а довољно је мени и теби у толикој ширини земље живети, јер ја нисам Каин братоубица, но Јосифов друг братољубац. Његову реч јављам сада теби, као он тада ка браћи: ,Не бој се, јер ја сам Божји. Ви савећасте о мени зло, а Бог савећа о мени добро.' "

Овако дакле Стефан. А он нимало не послушавши, спремаше војску за битку. И када су се судариле обе стране, би побеђен онај који је пошао да чини неправду. И падоше многа тела једнородних, а многи се одлучише на бекство. И сам Константин паде јадно, добивши такву награду за своју лудост, а његови људи се склонише к Стефану.

А шта је било после овога са блаженим мужем?

Даље је имао све у рукама, и нико се није смео противити, но сви околни слаху кнезове са многоценим даровима као молитвенике и мољаху да живе са њиме у миру, и склањаху се под његову руку, и мољаху да им заповеда као слугама, и обећаваху му сваку добру покорност. А он, уколико се велико царство ширило и множило, утолико је носио смернију мисао у смерном мудровању, често постељу мочећи сузама, не само у ноћи, као што пева пророк, но и свакога дана савест омиваше сузама, називајући себе, по Давиду, црвом, а не човеком, и земљом и пепелом, по Јову. Јер не постаде роб женским сластима као Соломон, нити погуби војску царства као млади Ровоам, нити прогна пророке као Ахав, нити се дрзну бесловесни на свете као Озија, но штавише напротив овима савијаше пред архијерејима висину царства, а свете часно поштоваше великим страхом и побожношћу. А остало све по чину и богоугодно управљаше. Такав беше увек спомињани Стефан.

Пошто беше лепо да он има и помоћницу ка богољубазним делима, онај који у свему промишља њему корисно, изабра такву мужу достојну, која од града солунскога од царскога корена будући дође на царско, блажена Палеологина.

А Господ чини и ово прослављајући својега угодника, јер у свима његовим годинама земља издаваше велико обиље плодова, тако да су се сви околни чудили његовој држави, тако да су и многи из далека остављали своја отачаства и тамо прелазили. А хришћански рог расташе и црквено беше добро управљано, а све царско беше по чину. Војништво беше страшно непријатељима само када чују за њега, а добронарочити Стефан сијаше као неко сунце због свога живота који се сијао врлинама. Беше, дакле, љубљен душама свију, и диван разуму свију, чинећи, дакле, друга богоугодна дела, а милостиње шиљаше свуда као неке зраке. Јер слушаше што је писано: "Милостиње хоћу, а не жртве" и "онај који је милостив ништем, Богу у зајам даје". Довољно их примише Египат и Александрија, свештена Гора Синајска, где Бог некада стаде са славом, дајући људима закон, Јерусалим и сва Палестина, Константинов Град и Тесалија, а нарочито много благо добио је манастир Сведржитеља, па и света Гора Атонска обилно поцрпе његова добра дела. Али довољно је о томе. Пошто је божаствени крепко држан неисказаном жељом, то увек имађаше на срцу мисао: "Шта ћу дати Господу за све оно што ми даде?" Изволи зидати храм у славу Христу

Сведржитељу, и ту положити сву своју усрдност. Обилазећи многа и различна места по целој својој области, тражаше прикладно за такво дело. И нађе неко место у пределима хвостанским, звано Дечане, и када ово добро сагледа, многим сузама благодарио је Бога, и обративши се к велможама који су с њим, рече: " ,Колико је страшно ово место, ово није ништа друго, но дом Божји' – као што рече Јаков."

А они рекоше:

"Слушасмо пророка најсветлијега међу царевима где говори у псалму ка Богу за цара: ,Жељу срца његова дао си му и ниси га лишио воље усана његових.' А сада то видесмо на самом делу."

А цар к њима с радошћу:

"Шта друго да више желим, о изванредни богољубазних другова, моја усрдност се саглашава са овим местом."

И тако са речју заповедаше да брзо дођу каменосечци и да се поставе од поморских градова начелници здања тога.

А сам, поставивши шаторе, ту пребиваше дивећи се красном месту, јер лежи на највишим местима, сачишћено сваким дрвећем, многогранатим и многоплодним, а уједно равно и травно, а одасвуд теку најслађе воде. Ту извиру велики извори и напаја га бистра река, чија вода пре укуса даје велико руменило лицу, а

после укуса велико добро растворење телу, тако да се нико не може наситити насладе воде. Са западне стране затварају га највише горе и њихове стрмине, и отуда је тамо здрав ваздух. Са источне стране овоме се приуподобљава велико поље, наводњавано истом реком. Такво је дакле место часно и достохвално за подизање манастира.

Прво около подиже град, довољно дуг и широк, утврђен честим кулама, а врата манастира наспрама црквеног лица мало се клоне ка јужној страни. А поврх ових подиже превелику утврђену кулу, тако да је по висини равна црквеном врху. А по зидовима града около прилепљене су ћелије иноцима, као нека птичија гнезда, чему доликује реч пророка: "Бих као птица која се усамила на зиду." А начини велику трпезарију, по здању највећу, уметништвом делатеља, кухињу и пекару, устројене у пространство. Па начини и игуманију, неко чудно дело и повести достојно, и саздавши све по реду и у лепоти, покрива многим оловом. А посред свега овога он подиже добролепни и боголепни храм, који унутра има велику дужину и ширину, а висину толику, да се умарају и очи оних који гледају. Држе га стубови од мрамора извајани, и ишаран је разним сводовима. А споља састављен је многочудно од углачаног

мрамора, црвенога и уједно белогa. И камење једнога са другим сачлањено је дивно и најуметничкије, тако да изгледа да је лице целога онога храма један камен, предивно састављен вештином да изгледа као да је срастао у један, који се јавља у неисказаној некој лепоти, тако да се велика благодет сија онима који гледају, и увек лепота камена и величина даје храму највећу красоту, пошто је савршено извајан камен, на достојнолепност онима који су га учинили. А златне и сребрне сасуде, и свештене одежде и свилене тканине, које су имале бисере и драгоцено камење, не могу их ни описивати.

Толики и такав храм саздавши, предаде Богу Сведржитељу. Затим дозвола и равна анђелима настојатеља онога братства, по имену Арсенија, мужа остарела у врлинама и довољно изнуреног испосништвом.

Приложи манастиру многа села и приходе по различним местима своје области за потребе братији, као што и до данас стоји и у премудрој његовој хрисовуљи, показујући његову жељу и усрдност к Богу, и ово све њему уручи.

Затим подиже и цркву од основа добром посетитељу великоме Николају, близу манастира споља, за свагдашње слављење његово. А и унутра у манастиру, с јужне стране великога

олтара постоји други олтар у част и славу овога светога оца. Ово је дакле овако изгледало. Други изненадни подвиг снађе цара, јер бугарски цар Михаило, узневши се многим успесима и славом царства, подизаше се на српску државу и жураше се да је покори. А велика је била, дакле, његова војска, сакупљена од различних народа, а призвавши још и немалу помоћ Гота, који су живели с оне стране Дунава, иђаше подобно мору које се таласа. И што је у уму смишљао, то се журио да делима изврши, гледајући толику множину која се не може избројити.

А Стефан сазнавши за ово из писма, смути се, што беше разумљиво, и посла да се скупи војска која ће ићи за њим, а сам се жураше, уколико је могуће, да га претекне са сином Стефаном. И када је био на месту такозваном Велбужду, које припада к Сардикији, ту обе стране угледаше једна другу, и наши беху веома мали, а множина њихова, тако као када би неко рекао пет на тисућу.

Посла, дакле, најхришћанскији Стефан бугарском цару да буде измирење, говорећи: "Зашто се трудиш да погубљаваш родове бугарске и српске, јер део твога наследства који ти Бог дарова, имаш у рукама. Буди задовољан са својим, да ти добро буде, а не жели друго,

што Бог другима дарова, јер долазиш у сукоб са Богом, као онај који смућује и ратује оно, што је од њега добро раздељено. А ако си толико ратоборан, оружај се против варвара, а не на Христов народ, чији сам ја по његовој благодати пастир, који те уз то није ничим увредио.

Помисли колико крви има да се излије, колико матера ће остати без деце, колико ће се телеса са обе стране изложити птицама и зверовима на храну? Колико ће због њих бити истраживања ономе који је ове бесловесно погубио, а који је оставио оне који су далеко од нас да мирују? Сам имајући подобно, обрати се ка својима, јер они који се журе да уграбе туђе, изгубиће са овим и оно што мисле да сигурно држе, пошто тако суди свевидеће око."

А он чувши ово и рикнувши као звер, испуни великим метежом предстојеће и подизаше језик непобожности и претње против Стефана и на крају рече:

"Ако не дође до ујутро кад се сунце јави са истока, и ако, пошто падне, не поставим ногу наше непобедне државе на његов врат, то ћу пославши довести га свезана бешчасно, и после других многих и великих мука, предаћу га најсилнијој смрти."

А шта Стефан када је ово чуо? О, благородне душе! О блажене наде! Из дубине уздахнувши,

рече:

"Господ ми је помоћник и не убојим се, што ће ми учинити човек. Господ ми је помоћник и ја ћу погледати на непријатеље моје."

И дозвавши војводе заповеди да се уређује војска и да се спрема за борбу. А сам у своме шатору стојећи, мољаше се, подигавши своје непорочне руке к Богу и њега призиваше у помоћ. И тако проведе сву ноћ стојећи. А када је настао дан, изиђе имајући светлост на лицу, као Мојсије у старини када излажаше од шатора сведочанства. Јер такво је дело молитва: не отпушта онога који се моли таквог каквог прима, но много светлијег. Затим уједно скупивши сву војску, и поставивши сина Стефана по средини, уручи је њему, говорећи: "Идите, децо, у име Христово, да се изврши његов праведни суд. Будите храбри, јер пише: 'Једни на колима а други на коњима, а ми ћемо призвати у име Господа Бога нашега.' 'Нека се не устраши срце ваше', гледајући на множину оних. Јер када Сенахерим, војвода цара асирског, опседаше Јерусалим, Бог видевши смерност и озлобљење народа свога, посла једне ноћи једнога анђела и уби од пука асирскога 185 тисућа. И сада ће, уздам се, с вама послати анђела својега да сруши гордога пред лице ваше. Јер пише: 'Бог се противи гордима, а

смернима даје благодат.' "

Оваквим боговећаним речима учинивши све усрднима и њима у срце давши неку божаствену силу, упути их у борбу. А он опет дошавши у обичан шатор, преклонивши колена и положивши лице на земљу, ронећи сузе као извор мољаше се. А Бог послуша својега угодника и онај силни гордељивац би побеђен са свом војском својом, као некада Амалик, дејством молитве, и не могаше избећи суд Божји.

Цар бугарски би ухваћен од српских војника и би приведен к сину цареву, Стефану, који је тада показивао у борби велику храброст, и ту се лиши живота бедно. Оно што он спремаше другоме, би праведно на то приведен. И тако се Бугари испунише стида изгубивши многе од своје војске. И узевши мртво тело тога Михаила и свршивши над њим потребно, спремивши мртвога обичним предовољно, и Александра, његова нећака, поставивши за цара, одоше својим кућама.

А победитељ Стефан, украшавајући се светлим победама, врати се својој кући, а народ га је сретао и венчавао победним песмама, хвалио и чудило се, благодарећи Бога, што су стекли таквога цара, најсјајнијег међу свима првима. А када је дошао у манастир са славним кнезовима

и са многим десетинама тисућа, писаше победне песме Христу цару и испуњаваше се неисказаном радошћу, гледајући таково устројење своје усрдности. И од тада се жураше ка већим подвизима.

Зато и начини и други манастир, три стадија далеко од велике обитељи, са ћелијама једном до друге, добро састављеним и украшеним застирачима за лежање, снабденим свим потребама неопходним за то. И тамо сабра по целој његовој области братију која болује од свештене болести, довољна множина по броју, оне који су имали изједено лице узаврењем крви, пошто је месо отпало, и пошто су се прсти отргнули од самих околних костију, и разделили се од члановног састава, оне који су се сасвим савили и нису могли ништа радити, и оне који нису могли слободно дисати, ради љутине која је излазила изнутра. Призор беше ваистину јадан и гледање је изазивало сузе милостивим очима. Тамо устроји да добијају одмор какав ко хоће, дајући свакога дана обилно што се нашло за њихово умирење, копрене ткања, ради мекоће, ради лежања оних свештених тела, и мирисна мира ради хлађења огња који се диже. А постави њима и управитеља од двора, блага и добра мужа, заповедивши да свима овима угађа и да им ублажава болове који долазе од болести.

А сам тамо често долажаше, једном правећи се да је неки од војника, и дајући овима довољно новца, а други пут и јавно дању. Клањајући се овима грлио је усрдно она састрадатељна тела, целујући их са сузама, говорећи им речи утехе и хвалећи их што се ради привременог страдања и које брзо пролази, удостојише бесконачнога царства. И ни Соломон се у свој слави царства свога не слављаше колико он овим сабрањем страдалника, и многе ноћи провођаше беседећи с њима, јер беху међу њима мужеви, који су се удостојили неким божаственим даровима. Није ми сада згодно време да даље пишем о овима, за њих је потребно друго тачније упражњење и расположење.

А сада доспевши до краја изнећу како је био мученички крај његова живота и како се он настанио у збору мученика.

Једне ноћи по свршетку јутарњих песама, прилегавши на своју усамљену постељу, мало заспа. И угледа великога Николу у такој слици као што му се и раније јави. И опет Николај, опет обична корист, опет хоће да боље добро јави. Дошавши к њему рече:

"Спремај се од сада, Стефане, за смрт, јер ћеш убрзо изићи пред Господа."

О добре вести! Уставши из сна, сузама радост мешаше, и себе бацивши на земљу, благодараше

Бога и весника доброга пресељења. Јер он се жураше увек и хоћаше, ако му буде могуће, да остави земаљске узбуне, и даље да живи са Христом.

Затим призвавши настојатеља манастира напред споменутога Арсенија, и њему изнесе много злата, говорећи:

"Часни оче, остало време живота мога сврши се, ради тога ово узевши, сачувај за манастирске потребе, јер не знам који ће царевати после нас, какви ће бити произвољењем."

И ово, дакле, даде ради обитељи, а други део ради оних блажених страдалаца, а остало сам раздаваше; а мало њих су знали за његово дело, јер од тада све ноћи до часа правила провођаше ходећи по граду и тражећи оне који требају.

А Стефан напред споменути син његов, много пута био је рањен жељом за царство, изнутра кријаше змију од страха да га неће добити.

Затим не могући трпети пламен стремљења, имајући са собом много војништва и многе од начелних велможа, пређе у арванитску земљу, одликовану достојанством трибуна, и тамо се опаса на свесадржање царства, и ову одузе од отачаске области.

А шта је чинио он, кротки, када ово сазнаде?

Много пута обраћао се њему да остави неподобно, и да заједно са њиме живи, а после

мало времена биће уједно наследник и молитве и царства. Но како ће послушати добар савет душа која се једном устремила на зло? А нашавши овога где се не покорава, препусти да се на њему врши Божји промисао, и пребиваше вршећи многа добра дела, да се не пресели одавде без многе користи. Тако и Давида кроткога у овом подражаваше и синовље гоњење усрдно подносаше. А када су неки, који су показивали у многим да су његови, рекли к њему:

"Зашто је твоје толико штеђење о сину? Зашто толико одлагање и кашњење? Пошаљи војску, испуни је великом коришћу и овим ћеш показати своју моћ, а застрашићеш његове војнике и даље се неће смети подизати на рат против тебе."

А он, каже се, некако необично погледавши на њих, рече:

"Зашто ви тако ожесточавате кротку душу, и зашто је покорну закону Божјем присиљавате да му се противи? Када примисмо добро из руке Господње, као што рече Јов, зар нећемо претрпети зло? Довољно се насладих добара садашњег живота, добивши, као што је познато, славу и царскога имена, а треба и свако зло истрадати, и имати неки достојни део тамошње утехе, да не буде и нама казано оно по

правди, што је речено богаташу: „Примио си своја добра у своме животу.“

Нашто ће се они посрамити и неће му на то моћи дати никаква одговора. Јер од како прими вест о блаженој смрти, није обраћао своју пажњу ни на што друго, само је често био погружен у скрушености срца и сузама, и по обичају тражио је ниште. А зато и нађе згодно време син, а уједно и нападач, и изненада дође са многим силама, и имађаше у рукама оца са женом и децом, и њих даде чувати у другом граду, а њега посла у тако звани град Звечан, и после неколико дана осуди га на најгрчу смрт удављења.

О неправедне осуде! О немилостива одговора! Како не помилова отачаску утробу, како се не смилова на родитељску старост? Како се не постиде седине? Како се не сети онога који је рекао у Закону: "Поштуј оца и матер." Па и злога господара зле слуге, како смедоше, таково наумивши, ићи слободним ногама? Како се идући не изменише ка милости? Како ли, дошавши на место, смедоше погледати на оно свештенолепно лице? Или како се дрзнуше да се својим скврним рукама дотакну његова света врата? О неумесности! О лудости! Како се не осушише злочиначке руке? Како не ослепише њихове очи, као што кажу списи многих светих

да је било. Али како би био савршен мученик, ако не овако? Јер један је удео мучеништва, а многи су начини смрти.

И тако предаде Господу блажену душу, од анђела прихваћену и хваљену, а многострадално оно и часно тело би донесено у његов манастир, и достојнолепно обилно извршише се свештенословља, и предаде се ризница гробу. А њему ништа слично, но као кад неко сунце под земљу зађе. Но доста је о овом.

А ја, о свештено сабрање и часни оци, нисам мислио да ово сахраним у дубину заборава, но да изнесем на јавност и да предложим вашем слуху, као онима који су христољубиви и мученикољубиви, да не би у неким малим речима осиромашила толика богатства божаственога мученика, трудећи се уједно и да ваш слух узвеселим слушањем повести и чудотворењем мученика, које ћемо сада изнети. Оно свештено и страдалничко тело општа мати земља задржа у својим недрима седам година, а постидевши се добродетељне силе која је у њему, сачува га целог по заповести онога који га је створио, које према томе није никако имало да по природи иструне, но такво остаде, као што ће даља реч показати.

Једне ноћи када је спавао еклисијарх манастира, јави се неки чудни и светлошћу

неисказан, и заповеди му да из земље изнесе тело његово. А он уставши и застрашен бивши, исприча настојатељу виђење. А он овога отпусти, рекавши да треба да буде дело, а много се јавља у сну. А сам у мислима много размишљаше о овом, и сав беше у ужасу, знајући сигурно мужа врлине и његова страдања на правди, и суђаше да ово до краја никако неће остати необличено. И опет када беше прошло мало дана, јави се опет еклесијарху, заповедајући то. А он и опет јави великоме. А трећи пут јави се најстрашнијим начином заједно еклесијарху и игуману, и укоре их као оне који нису веровали. И пошто се о овом раширио велики глас, дође и до архијереја места, који се веома устраши и удиви, те сабра архијерејски сабор који је под њим, и црквени клир, и дође у манастир. Затим када је у цркви био, заповеди скинути камен пребогатога гроба, и када је ово извршено, о слатке повести! Сила неисказаног угоднога мириса испуњаваше све, не само оне који су се у цркви налазили, но и оне изван цркве по целој обитељи. И нико од ту сабраног народа не остаде, а да се није насладио таква доброга мириса. И тако свештеним архијерејским рукама би изнесен и положен у ковчег, светије и часније дело од оних заветних таблица, да сви виде и да се клањају, а онима који са вером

долазе, да даје исцељења разних болести. Јер један који просећи сеђаше код манастирских врата, који је некад боловао од огњице и био лишен гледајућег осећаја очију, и за четрдесет година био је искушан таковоом казном, давши лекарима многа имања, јер беше од имућних, и никако није могао постићи утеху страдања. Па и имање расточивши, постаде бескућник и просјак. Овај сазнавши да је оно часно тело извађено из земље, и да лежи пред свима према свачијој вери као исцељење које се не купује златом, но које се добија усрдношћу, уставши приспе ка црквеним вратима, и пошто му не беше забрањен улаз, јер се множине стицаху на поклоњење непропадљивога тела, и један другога притискиваше, стојећи напољу, топле сузе изливаше бијући прси рукама, а језиком говорећи молбу мученику, угледавши се на веру оне жене у еванђељу, да га, као и њу, нада не посрами; тако и овога. Јер када се већ вршила божаствена служба, некако лако добивши улаз, и приведен од вође ка најсветијем ковчегу, главу приклонивши, лице са очима положи на тело светога. И о чуда! Уставши гледаше жељену светлост избавивши се пређашње таме, и који је пре тога био вођен, постаде вођа и ходећи проповедаше величија Божја вршена од Стефана.

Па и многи други хроми, ослабљени, неми и глухи, примаху ослобођење од таквих страдања, дотакавши се са вером његових моштију, и они који су ове знали кажу да су до скоро били живи.

Да ли је ово, дакле, чудно! Никако! Јер Христов је ученик, који је рекао: "Дела која ја чиним и тај ће чинити." Ваистину Стефан показа дела достојна вере, а веру украси делима, а дела вером запечати, а та дела су ово: вера, нада, љубав, незлобије, простота, милостиња, кротост, дуготрпљење, правосуђе, брига за сироте и удовице, подвиг за побожност и што је највише: смерност. Јер ову приложивши осталим добрим делима као нека крила, достиже времена надсветска, настањујући се као великомученик са мученицима.

Овај дружећи се са онима који су благочастиво на земљи царевали, пошто их је превазишао многим делима, зборује са преподобнима, јер присвоји и нека од великих њихових дела, поставши им сличан честим молитвама и сећањем смрти, свагдашњим сузама и смерним мудровањем, па се и спреми да уђе у дворницу са мудрим девојкама. Јер испунивши многе сасуде уљем предовољно, и представивши светилник, очекује страшни долазак слаткога жениха, који ће бити у поноћ. А који су то

сасуди, чујте вазљубљени: утробе ништих, утробе гладних, плећа нагих, сузе удових, невоља сиромашних. Њихову оскудицу тешећи, Стефан, спреми светилник на свој украс.

Јер колики речени ће опколити њега тада на свељудском оном сабору, показујући тога страшном судији, који је њих упокојио ради његове љубави и који им је олакшао болове од страдања! Колики ће језици једним гласом подигавши се јасније од трубе показати мужа милостиње и што је он њима сакривено чинио. Ово ће они јасно изнети пред анђеле и људе. О блаженога обличења! О добрих покретача Стефанових!

И када је жених долазио, наиђе природна потреба и учини да све задрема и заспи. Но и када је спавао, сасуд његове свете душе чини преславне ствари. И када је, дакле, толиком славом био прослављен у садашњем времену, каква и колика ће му се тада даровати, "што око не виде и ухо не чу, нити узиђоше човеку на срце, што Бог спреми онима који га љубе". А када се од чести упразни по апостолу, када са Владиком и женихом уђе у зборницу, затвориће се врата.

Шта је, дакле, што је дивни Јосиф од браће продан и у ров бачен био слика Христова? Зар није Стефан исто заточење, па и лишење

светлости понео. Ја мислим да је смрт боља од такве казне. Зар није онај био цар Египта, а овај цар Србаља? Само је онај био у Старом завету пре закона благодати и владар безбожном и скврном народу, а овај у самој благодати, и изабраном народу, народу свештеном, стаду Христову, који је много више изнад онога.

Био је друг многострадалном Јову. Као што је онај превазилазио источне цареve побожношћу и правдом, тако је и овај западне милостињом и незлобивошћу, славом и богатством много више надмашио, и на крају насилно погибе, нераван обојици, и као што је у свему, тако је и овде Стефан већи по мученичкој смрти.

Овај се може нешто упоредити и са Исусом Навином и још виши је подвигом за народ, и вођењем битака против народа који наваљују и траже да озлобе Божје наследство, коме он беше чувар, и то не оружјем ни луком, јер се никада није уздао у њих, но уздизањем чистих руку, као други Мојсије, и дејством молитве.

Давид је био цар у Израиљу и кротак, о коме Бог сведочи, говорећи: "Нађох Давида Јесејева, мужа по моме срцу", па и писац песама играше пред ковчегом. И овај, дакле, био је цар и кротак у смерности, и посведочен не речима, но делима показан од Бога народу. А и он је био певач песама, које извиру од срдачног

инструмента и достижу у уши Бога Саваота, а молитве су тихи усклици, а духовно је играо у колу, не ногама, но душевним осећајима.

Чудни Соломон био је у премудрости и лепоти изнад свих који су царевали у Израиљу, али је био роб женским сластима, те пороком славу унакази. А овај мудрошћу, коју је по природи имао, сачува се премудро од таква порока, јер жељу душе беше управлио ка надземаљском. Зар није онај саздао многозлатни и многославни храм, али на потребу службама закона и на освећење Израиљу жестока срца? А овај сазда храм благодати за служење и достојање божаствених тајана и за молитвено сабрање народа Христова. Шта су према овом делу много спомињани храм кизички и његови ступови уметнички сложени, и Јосифове житнице или на пољу сенарском не добро смишљени зидови куле, или дом у Ефесу веома усрдно дакле устројен, али не на корист онима који су га створили? А беше, по Данилу, муж најбољих жеља и ревнитељ, по Илији.

Такова су Стефанова дела, такве су предности благочастивога цара, такви су плодови богољубазне душе. Не везује се он толиком самодржавношћу, не украде се гордошћу, не претпостави што од видљивих мисаоним, но круна овога земаљскога царства испосредова му

небеско царство, и његова света душа настани се у неизреченој слави. Свештено његово тело би остављено као неко многоцено наслеђе његову отачаству и свима, пошто нас Бог воли.

Када ово не би овако било, требао би свакако да се престави као Енох. Јер чије су часне мошти у нас, верујемо да је и преблажена душа тога невидљиво с нама, која испуњује молбе наше ка спасењу и која чува од зала која наилазе, и која се противи и јавним казнама кажњава оне који нападају на његов манастир и који оскрбљавају анђелски чин у њему.

Чујте, о љубазни оци, повест, која није непозната ни вашој љубави.

Неки Ивоје би постављен од царице Јелене за челника, неправедно и непобожно. Овај дакле у почетку притвараше побожност и смерност, рекло би се: вук, покривајући се овчијом кожом, а затим откри зверу који је унутра живео. Одмах се показиваше љут и беше стан сваког безакоња. Овај идол непобожности присвоји јавно све што је у манастиру, и устроји да се то управља од светских, а настојатеље манастира отуђи од сваког достојног дела, тако да се није смео звати ни именом игуман. Па и онај свештени збор инока стављаше на разноврсне невоље, тако да нису смели ни слободно ходити посред манастира. И да укратко кажем, тама

управљаше светлости и вук беше пастир овцама, и нека велика и неутешна беда покриваше душе свију.

Затим када се враћао на коњу, као што је имао обичај, пошто су многи ишли пред њим и иза њега, а беше подневни час, када и братија појаше шести час, тада у тај час када је он био близу манастирских врата, јави му се Христов војник, јарошћу сретајући онога који се разјаривао против његових људи, и казни мучитеља по праведном суду. Јер изгледаше да га је на сусрету збацио с коња и забио му два велика гвозђа у грло, која су прошла чак до груди и јетре, и ништа се од њега није могло чути, само их мољаше да му брзо доведу ковача. Када је био унесен у манастир и ковач је био ту, већ није могао говорити, и прстом машући призиваше овога, и унутрашњу праведну казну показиваше, и у таковим љутим мукама испусти јадну душу.

Али и друго сведочанство изнећу вашој љубави, страшније од првога, што са вама и саме наше очи видеше, а и многи други беху гледаоци. Говорим о оном Јунцу, који је према делу добио и подобно име, јер подобно неукроћеном и дивљем јунцу дође у манастир, послан од оних који су тада благочастиво владали да чува место, јер се тада догодише међусобни ратови и

чињаху се изненадна и честа плењења, и немала проливања крви.

И као безумни, према писаном, рече у срцу своме: "Нема Бога." А поквари се и омрази се у управљању, јер све што беше у манастиру, имађаше у рукама. Обрађаше како му је воља била, а заповеди да само неки мали део хлеба и других потреба дају игуману, и то не када игуман хоће, но када хоће онај који даје. И свима који су у манастиру запрети да никако к њему не долазе, па и ако би ко по обичном начину ради користи дошао к настојатељу, излазећи од игумана упадаше у руке његових слугу сличним ловачким псима који гледају и очекују жељени лов. И ако је такав био инок, примаше многа бешчашћа и претње, а ако је био мирјанин, добијаше довољно батина, и ноге његове метаху љуто у кладе.

А они блажени и ваистину Христове овце не узимаху претње онога звера ни у шта, а покораваху се као што треба пастиру, са топлом вером и горљивом усрдношћу, доносећи довољно хране и обилно што је на потребу, и никако не трпљаху да се нимало разлуче од његове љубави, и остајаху даље, чекајући помоћ утехе одозго, држећи заједно са настојатељем, једномудрујући, једним устима молећи да се уклони она беда.

Када је од тада прошло нешто мало времена, би позван Јунац писмом на војску. Подигавши оне које је имао у власти, иђаше са великим величијем, завештавши онима које беше оставио да управљају стварима, да још више злостављају настојатеља, да би устрашивши се оставио манастир. А ако га вративши се, нађе, многим заклетвама заклињаше се да ће га убити својом руком. И овај, као што рече Давид, "гледаше грешни на онога који није учинио никакву неправду". А Господ га не остављаше у његовим рукама, "јер виђаше да дође његов дан". А он тако достиже у пук, где неки град опседаху. А игуман у подвигу будући, многе ноћи провођаше молећи се. Затим једне ноћи по свршетку јутарњега пјенија, остаде у цркви, а зато је знао једини панамонарх. А отворивши ковчег у ком је лежао мученик, са сузама целиваше његове свете руке, и овако му из дубине душе јављаше:

"Види озлобљење наше, народа твога, Христов војниче! Види облак жалости који нас је покрио. Види последње подјармљивање твога наследства! Види каква ти је обитељ, коју си за жилиште саздао Богу. Ову скврни Јунац начини пећином разбојницима. Види и не прећути!"  
И када је он ово изрекао, излажаше из цркве. А у тај час Јунац спавајући у војсци са

друговима својима, гледа у сну као да се беше вратио из војске, и пролажаше манастир идући ка цркви. И када прође припрату, уђе и у врата звана царска, као да ће ка столу настојатеља, да га тамо убије са железном палицом у рукама. Али га срета неки страшни муж, украшен царском одећом. Изишавши од места где ковчег стоји, са дугом и проседом брадом као што је и насликан, и удари га по лицу и прсима свећњаком који имађаше у рукама, тако да је изгледало да се свећњак сломио од силнога ударца и да је отпала његова половина. А Јунац се окренуо натраг да бежи. А онај страшни стигавши тога, удари га у хрбат посред бедара и у десну мишицу као копљем са остатком од свећњака, рекавши:

"Ово ти је одмазда, да се навикнеш да не чиниш свирепства моме манастиру и народу."

Рикнувши, дакле, као звер, он који је подобан томе, и од сна скочивши, дуго је био немоћан јако стењући и полагајући често руку на места, која по Божјој дозволи примише казну.

Окреташе се у постељи десно и лево. А другови који су били с њим били су у великом ужасу и стојали су за много часова као избезумљени. А после неке, када је овај једва к себи дошао, питаху да сазнају узрок онога изненаднога пренемагања. А он и нехотице казиваше истину.

И тако обузет великим пламеном, страдаше последње дане, тако да када је био донесен у манастир, лежао је седам седмица. Гнило тело и кости прободених места, такође су сагнили, тако да су се видели и сами унутрашњи органи. Зли смрад оних рана по целом манастиру досађивао онима који се у њему налазе. Језик му је отпао и зуби су се расцепили од велике злољутине, и могао се видети онај који је пре био горд где лежи слично давнашњем мртвацу, који је сагнио. Дирљив беше призор очима, и сузама неутешан напор да се разуме умном финоћом нешто најстрашније, и о чуда! Јер не испусти прво душу по реду природе, а затим да је тело подлежало својственој распаљивости, но је тело прво грозно и необично сагнило, а душа је унутра била насилно држана, за поуку другима. Затим и саму њу најпосле силом испусти.

О добре заштите, о брзе промисли Стефанове, о својственога боловања за своје слуге! Јер одмах метежи престајаху, узбуне се утолише, неумесна пировања ћутаху; и бешчинија која се догађаху посред манастира, беху уклоњена, и њему слична чета беше одагнана. И да сажето кажем: Очисти Господ земљу народа свога пославши Стефана.

Слушајте ви који се борите са Богом и који желите да уграбите црквене ствари, слушајте и

бежите као од огња; нека вас уцеломудре напред речене страшне повести, а још према писаном: "Нека те поучи смрт брата твога."

Довољно рекосмо о овом. А обратићемо реч ка првом.

А када нас постиже и његова свеосвећена успомена, празнујмо, браћо, празнични и љубазни празник духовни, јер посред нас сада невидљиво стоји сишавши од неисказаних висина, венчавајући свакога по мери усрдности, и ништа од нас не моли, осим да се држимо врлине.

Празнујмо га у псалмима и песмама духовним, у кротости и правди, у вери и нади и љубави, у смерности и истини, у чистоти и милостињи, и у осталом чиме се угађа Богу.

А загрлимо и овај свештени ковчег у коме је ризница Божјих чудеса, дотичући га се побожни уснама и очима, окропимо сузама радости његове свете стопе које су згазиле до конца непријатеље и њихову за зло вешту моћ, која се истањила као паучина.

Целивајмо руке мирисније од скупоценога нарда, које се често уздизаху Богу, и увек пружаху ка ништима, када се мољаше и руке уздизаше, и када умну молитву чињаше, опет руке милост чињаху. О доброга делања најкраснијих руку! Мислим да су ове руке

најсветије биле, чак више и од оних које су пружене на Гори ради примања таблица закона. Изљубимо прси, ризницу многих добара, које су изнад оног крчага са маном, које су више и часније, венчајмо његов часни врх добрим хвалама и сву бригу за нас поверимо њему. Ово ти је, Стефане, знамење љубави према теби, која је у души. Ако, дакле, по достојности извршисмо, што не могу помислити, то је твоја заслуга због овога, јер на тебе се уздасмо да о теби саставим слово, макар да је далеко од достојног, јер су многа твоја страдања, а ја невежа лишен сам умне оштрине. Затим и мало знам, јер су оскудицу овога знања делом учиниле многе године. Али и Богу је љубазно оно што је по сили.

А ти нас надзиравај одозго, о божаствени и светли војниче, одвраћајући гнев Божји који се ради наших грехова праведно подиже на нас, одгонећи, свебогати, молитвама својима видљиве и невидљиве непријатеље својом силом. А када у страшни дан суда и светлије од сунца засијаш, сабраћеш нас који смо се назвали стадо твога манастира, и показавши Богу судији, испустићеш онај блажени глас: "Ево ја сам и деца коју ми даде Бог", коме слава са беспочетним Оцем и пресветим и добрим и животворећим Духом, сада и на бескрајне

ВЕКОВЕ ВЕКОВА, АМИН.

